

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАТЬ КРИМІНАЛІСТИКИ ПРОКУРОРОМ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КЕРІВНИКОМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Олександр Олександрович ЮХНО,

*доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри криміналістики, судової експертології та
домедичної підготовки факультету № 1
Харківського національного університету
внутрішніх справ,
<https://orcid.org/0000-0002-4771-0531>*

Реалізація новели чинного КПК України щодо здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням здійснюється при продовженні реформування кримінальної юстиції і характеризується підвищенням пріоритету з дотримання прав людини, в ході чого ступінь ризику порушення прав учасників кримінального провадження залишається високим, а тому зберігається необхідність гарантування державою забезпечення належного рівня законності. Суб'єктом, якому держава делегує право нагляду за додержанням законів та прав і свободи особи під час розслідування є прокурор. За результатами анкетування прокурорів і слідчих, проведеного М.В. Чорноусько, 70% респондентів визнають ефективним наявний механізм процесуального керівництва прокурором, однак 92% цих же респондентів вказали, що чинне кримінально процесуальне законодавство не задовольняє усіх потреб досудового розслідування. Вказане висуває проблемні питання удосконалення правового регулювання цього напрямку шляхом уточнення окремих оціночних понять обсягу і повноважень учасників кримінального провадження та порядку проведення процесуальних дій [1, с. 6-7]. Використання прокурором криміналістичних знань продовжує бути актуальним при гармонізації КПК і реалізації засад змагальності сторін, незмінності прокурора у кримінальному провадженні, забезпеченні необхідного балансу публічних і приватних інтересів з дотриманням прав свобод і законних інтересів особи у цій сфері процесуальної діяльності [2, с. 14]. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є специфічним видом криміналістичної та кримінально процесуальної спрямованості і полягає в упорядкуванні процесу розслідування з використанням кримінальних процесуальних повноважень владно-розпорядчого характеру, закріплених ст. 36 КПК України [3, с. 24]. Визначаючи поняття контрольної функції державних органів, А.Й. Присяжнюк зазначив, що вона надає можливість перевірити відповідність актів управління Конституції України та законодавству, а у разі потреби вжити заходів до відновлення цієї відповідності та прав особи [4, с. 20-21], що відноситься й до вказаної функції прокурора. Без криміналістичних знань виконання вказаних функцій прокурором є неможливим. Як доречно зазначав Р.С. Белкін, встановлюючи процесуальну процедуру слідчих і судових дій, КПК не може відповісти на питання яке цілком залежить від слідчої ситуації, що формується : як, у який спосіб, за допомогою яких засобів та методів має бути проведена слідча дія за даних умов. Відповідь на це дає криміналістика, пропону-

ючи слідчому, прокурору та суду арсенал засобів, прийомів, способів провадження слідчих дій, наповнюючи таким чином процесуальну форму реальним дійовим змістом [5, с. 23-24]. Криміналістика при цьому виконує забезпечувальну функцію кримінального провадження і її прийнято вважати праксеологією кримінального процесу з огляду на те, що процесуальні норми виконуються за допомогою застосування криміналістичних засобів у різних слідчих ситуаціях при розслідуванні злочинів. Відносно цього Є.П. Іщенко зазначав, що кримінальний процес лише пропонує нормативні моделі, встановлює певні межі, але не розкриває того, як це треба робити. Кримінальний процес визначає найбільш загальну форму, певні абстракції, тоді як криміналістика наповнює їх необхідним змістом [6, с. 9]. Питання використання знань криміналістики при здійсненні прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням розглядалися в межах наукової статті тільки І. Козьяковим у 2014 році. Однак, після цього, у 2016 році внесено зміни до Конституції України щодо функцій органів прокуратури, а на сьогодні й понад 600 змін і доповнень до КПК України, що потребує свого переосмислення та наукового вивчення. Актуальність піднятих питань спонукає до потреби їх подальшого дослідження в розрізі теорії і практики криміналістики, судової експертології та кримінального процесу. Правозастосовна практика ваказаної новели створює завдання для сторони обвинувачення з переорієнтування її на нове глобальне завдання здійснення досудового розслідування та наглядової діяльності у формі безпосереднього керівництва досудовим розслідуванням відповідно до нових і якісних наукових, теоретичних і прикладних рівнів. Така діяльність прокурора можлива лише за умови визначення основних пріоритетів та критеріїв ефективності діяльності при розслідуванні злочинів з активною його позицією під час чого він не повинен бути стороннім спостерігачем, а ініціативним його учасником і особисто приймати участь при проведенні окремих важливих та обов'язкових слідчих дій, здійснюючи нагляд за проведенням і результатами окремих негласних слідчих (розшукових) дій, спиратись при цьому на криміналістичні знання. Доктринально криміналістика представлена як наука про злочин і закономірності злочинної діяльності та її відображення у джерелах інформації які слугує основою для розроблення засобів прийомів і методів збирання, фіксування, перевірки, дослідження, оцінювання та використання доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду і запобігання злочинам. Ефективність наглядової функції прокурора, як процесуального керівника оцінюється його безпосередньою участю у слідчих (розшукових) діях та прийнятті і реалізації ключових процесуальних рішень [8, с. 75-81]. Якісне проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за визначенням І.Козьякова залежить від сформованості їх системи та структури, оскільки закріплення в КПК їх конкретного переліку спонукає до нового ставлення і підходу щодо розуміння засобів криміналістики, зокрема : системи криміналістичних прийомів, типових тактичних операцій, методики їх застосування та реалізації. При цьому технічні засоби, тактичні прийоми і методичні рекомендації, що мають розроблятись сучасною криміналістичною наукою повинні відповідати нормам КПК. Слід підтримати його наукову позицію, що така діяльність прокурора повинна організовуватись за допомогою створення окремої криміналістичної методики з процесуального керівництва досудовим розслідуванням і повинна відповідати

принципу незмінності прокурора і виконання його повноважень у досудовому розслідуванні. Ця методика повинна враховувати можливості прокурора з використання усього обсягу процесуальної компетенції у слідстві відповідно до законодавства. Вона повинна відображати криміналістичну класифікацію злочинів і розроблятися на підставі наукових рекомендацій та правозастосовної діяльності слідства, прокуратури і судових інстанцій. При цьому доцільно уточнити предметну сферу реалізації рекомендацій, криміналістичну методика, зміст її окремих елементів. Її слід реалізовувати від етапу внесення інформації про злочин до ЄРДР і переходити на подальші етапи розслідування злочину, з урахуванням ухвалення рішення судом [2, с. 14-15]. Як приклад цьому, К.В. Шевцова наводить статистичні данні про результати діяльності процесуальних керівників щодо внесення до ЄРДР раніше не облікованих слідчими злочинів, зокрема: у 2015 році – 2708 і відповідно у 2016 році – 3250, у 2017 році – 6439, у 2018 році – 8732, у 2019 році – 7381, а за 6 місяців 2020 року – 3737 [9, с. 1-2], що свідчить про ефективність реалізації прокурорами функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням, починаючи із самого його початку. Роль прокурора з цього етапу, дозволяє уникнути випадків незаконного притягнення осіб до кримінальної відповідальності та порушень прав, свобод і законних інтересів громадян. Як зазначила Л.А. Сої-Серко, криміналістика корелюється з наукою управління при формулюванні пропозицій з організації розслідування злочинів як в цілому, так і відповідно до наукової організації діяльності прокурора і слідчого [10, с. 105-109]. Управлінська діяльність процесуального керівника складається з комплексу заходів, що розпочинаються з постановки задач і закінчуються оцінкою отриманих результатів, при забезпеченні ефективного контролю. Така діяльність прокурора представляє собою також організацію процесу досудового розслідування, ефективних напрямів, координацію з проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій та належної взаємодії із слідчим суддею. Прокурор згідно ст. 36 КПК України та ст. ст. 29-32 Закону України «Про прокуратуру» виконуючи таку функцію, є самостійним у своїй діяльності, а втручання осіб, які не мають на це повноважень, забороняється. Будь-які ланки органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, посадові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги і процесуальні рішення прокурора [11, с. 11-15]. Криміналістика поєднується з наукою управління, доктрини якої виконуються за допомогою методик і рекомендацій щодо досудового розслідування окремих видів злочинів в цілому та науковій організації праці прокурора, слідчого, експерта [10, с. 105-109]. КПК України закріплено тільки процесуальну процедуру, формально закріплені певні процесуальні дії, часові і просторові межі кримінального провадження, але не вказується у який спосіб та із застосуванням яких криміналістичних та процесуальних засобів, чи за їхньої сукупності і використовуючи які знання, уміння та навички можна розслідувати злочини, здійснюючи прокурором процесуальне керівництво. Виконання завдань кримінального провадження повинно реалізовуватись процесуальним керівником за рахунок запровадження модернізованих криміналістичних засобів при різних слідчих ситуаціях, а також використання і удосконалення знань криміналістики, при особистій участі його в проведенні слідчих дій. У процесуальному керівництві поєднуються наглядові, організаційні та управ-

лінські повноваження прокуратури, що відповідає вимогам міжнародних правових стандартів. У зв'язку з вказаним, процесуальна самостійність слідчого зазнає певних обмежень. Однак, прокурору не дозволяється здійснювати адміністративне управління слідчим, що є цілком прийнятною, демократичною і процесуальною формулою його взаємовідносин. Без наявності і постійного удосконалення знань криміналістики, процесуальний керівник досудовим розслідуванням не зможе виконувати такі функції. В цьому напрямі було б доцільним здійснення прокурором процесуального керівництва у нагляді за своєчасним призначенням судових експертиз із попередньою консультацією слідчих з експертами щодо можливостей їх проведення та правильною постановкою необхідних запитань. З метою більш повного та об'єктивного встановлення обставин вчинення злочинів, потребує наполегливість прокурора й у поширенні слідчими практики щодо здійснення додаткових оглядів місця події, що були проведені у нічний час чи при недостатньому освітленні та ін. Втім, підняті питання не є остаточною і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаних джерел:

1. Черноусько М.В. Здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням : автореф. дис ... канд. юрид. наук 12.00.09. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2017. 20 с.
2. Козьяков І. Криміналістичні основи процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням. *Вісник прокуратури*. 2014. № 9(159) вересень. С. 14-25.
3. Говоруха М. Суть наглядової діяльності прокурора та процесуального керівництва. *Вісник прокуратури*. 2013. № 11(149). С. 24-28.
4. Присяжнюк А.Й. Організаційно-правові засади державного контролю у сфері виконавчої влади : монографія. Харків. Золота миля. 2011. 398 с.
5. Белкин Р.С. Уголовный процесс. Криминалистика. Судебная экспертиза. Ученые криминалисты и их роль в совершенствовании научных основ уголовного судопроизводства : материалы вузов. юбил. науч.- практ. конф. (к 85-летию со дня рождения Р.С. Белкина : в 2 ч. Часть 1. Москва. Академия управления МВД России. 2007. С. 23-24.
6. Іщенко Е.П. О месте и роли криминалистики в современной системе уголовно-правовых наук. *Криминалист первопечатный*. 2010. № 1. С. 9
7. Лапкін А.В. Прокурор у кримінальному провадженні : теоретичні, правові та організаційно-методичні проблеми: монографія. Харків. Право. 2020. 1304 с.
8. Домніков О. Організаційне забезпечення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях. З досвіду роботи прокуратури Автономної Республіки Крим. *Вісник прокуратури*. 2013. № 11(149). С. 75-81.
9. Шевцова К.В. Процесуальні повноваження прокурора щодо реалізації загальних положень досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2020. 20 с.
10. Соя-Серко Л.А. Научная организация труда следователя. *Советское государство и право*. 1970. № 9. С. 105-109.
11. Литвак О., Однополько С. Функції прокуратури на сучасному етапі реформування правоохоронних органів. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2014. № 2 (35). С. 11-15.